

Mira Miljanović

## OKO POKRETANJA »MALIH NOVINA ZA JUGOSLAVENSKU DECU«

Problem dječje literature uvijek je aktualan. Kakvu knjigu i kakav list i časopis sugerirati djeci i danas je tema o kojoj se raspravlja, iako postoji dobra literatura za djecu i niz raznovrsnih dječjih časopisa i listova.

U Sarajevu je između dva rata problem dječje literature bio izuzetno aktualan. Od početka stoljeća do 1936. godine, kad je učitelj Ilija Grbić pokrenuo »Male novine, list za jugoslovensku decu«, u Sarajevu su se pojavljivali i još brže nestajali listovi namijenjeni djeci koji su ili bili tajni, vezani za određenu nacionalnu grupu pri školama, ili su specijalno namjenjivani djeci određene nacionalnosti. U periodu od 1903. do 1936. javilo se pet đачkih listova<sup>2</sup>, dva lista za djecu<sup>3</sup> i

<sup>1</sup> Ilija Grbić (1906—1943) rodio se u Banjoj Luci gdje je učio osnovnu školu. Poslije I svjetskog rata pohađa gimnaziju u Mostaru (1919—1923). Već u Mostarskoj gimnaziji piše pjesme. Učiteljsku školu uči u Derventi (1923—1926). Zbor političkog djelovanja izbačen je iz Derventske učiteljske škole u februaru 1926. Tek 1928. g. uspijeva se upisati u Učiteljsku školu u Sarajevu gdje je i maturirao u junu 1929. godine. Od 1930 do 1941. godine učiteljuje u selima Bosne, Sandžaka i Like. U partizanima je od 1941; komesar je Romanijskog partizanskog odreda. U januaru 1943. g. uhvatili su ga kalinovački četnici na Romaniji, a početkom marta iste godine strijeljali u Kalinoviku zajedno sa učiteljem Spasom Markovićem.

<sup>2</sup> »Zolja«, đачki list; vlasnik: grupa Srba učenika gimnazije u Sarajevu, 1903/04 školska godina. Urednik Ljubo Dučić. (Podaci iz Spomenice 50-godišnjice Sarajevske gimnazije 1879—1929); »Zora« đачki list, izlazio ilegalno. Uređivali ga i izdavali đaci Sarajevske gimnazije Jovo Davidović, St. Tepavčević, St. Tešanović, Miloš Vidaković i Dragutin Rajković. 1908, br. 1 (1. II), br. 2 (1. III) br. 3 (1. IV); »Proljeće«, đачki list za zabavu i pouku. Odgovorni urednik Velimir Popović. Izdavač i vlasnik đaci oko »Proljeća«. Štampan je u prvoj srpskoj štampariji Rista J. Savića u Sarajevu 1919, br. 1 (15.IV) — 3 (X—XI); »Oplenac« — Literarno-zabavni list srednjoškolske omladine »Oplenac«. Izdanje literarnog đачkog lista »Oplenac«, odgovorni urednik Milenko Šotra. Štampano u štampariji »Bos. pošte«, Sarajevo 1934. (1—2), 1935. (1—10), 1936. (1—10) i 1937. br. 1 (novembar).

»Ilustrovani mali list«, vlasnik Savo Savić, urednik špiro Bocarić. Izlazio jedanput mjesečno, štampan u štampariji Tira i Foglera u Sarajevu 1903. br. 1 (31. I — 3. III); »Vrtić« — Mjesečnik za dobru djecu. Izdavač Akademija »Regina Apostolorum«. Urednik Franjo Kralik, Sarajevo 1936/37. — 1940/41. u toku školske godine.

dva dječja priloga dnevnih listova.<sup>4</sup> Pravi literarni list za djecu osnovnih škola, koji bi svojim tekstovima upotpunio dječje znanje, formirao njihove pojmove, djelovao na dječje emocije, te »učinio da se dete navikne na knjigu, i da posle svršene škole čita i dopunjava svoje obrazovanje, da posle tih dečijih časopisa pređe na knjigu i lektiru za odrasle, kroz to formira svoju političku svest, stvara svoje poglede na život, logički rasuđuje i misli, jednom reči postane obrazovan, prosvেćen građanin«<sup>5</sup>, nije postojao. Pokrenuti list sa takvom koncepcijom u vremenu između dva rata u Sarajevu bilo je, koliko nepopularno, toliko i smjelo i opasno.

U vrijeme svoga učiteljovanja u osnovnoj školi u Podvitezu<sup>6</sup> pod Romanijom, Ilija Grbić se, pored književnog rada<sup>7</sup>, intenzivno bavio problemom obrazovanja. U svojoj knjizi »Udžbenici — deca — život«, objavljenoj u Sarajevu 1935. godine, Grbić je iznio veoma zanimljive i savremene stavove o obrazovanju školske djece insistirajući na apsurdnosti tadašnjih školskih udžbenika, a posebno školske lektire. U toj, po obimu maloj knjizi, Grbić se rigorozno obračunava sa tekstovima koji se serviraju školskoj djeci kao obavezna lektira, i zaključuje: »Ako hoćemo školu života, ako hoćemo da škola bude mesto u kojem se dolazi do saznanja životnih istina, moramo se postarati da tu i takvu lektiru iz naših škola što pre izbacimo, da mesto tih priča iz neke davne prošlosti unesemo priče iz života, život sam sa svim njegovim lepotama i gadostima, i kroz tu i takvu lektiru osposobljavamo buduće ljude, buduće građane jednog boljeg života, jedne lepše budućnosti«.

<sup>4</sup> »Dječji Novi behar«. Dječji prilog »Novom beharu«. Vlasnik »Novi behar«, urednik Alija Nametak. Štampano u Islamskoj dioničarskoj štampariji u Sarajevu 1932/33 — 1941, 1941/42 — 1943/44. »Jutro za islamsku mladež«. Dječji prilog muslimanskom listu »Jutro«. Štampano u štampariji Omera Šehića u Sarajevu 1934, br. 1 (III). Izašao samo taj broj.

<sup>5</sup> Ilija Grbić: »Udžbenici — deca — život«, Nova tiskara Vrčak i dr., Sarajevo 1935.

<sup>6</sup> Grbić je veoma često premještan. U osnovnoj školi u Podvitezu najduže se zadržao. Tu boravi od 1934. do 1938. godine. Zbog komunističke aktivnosti dva puta je otpuštan iz službe, prvi put 1936, a drugi put 1938. kad je konačno napustio Podvitez.

<sup>7</sup> Grbić je pisao pjesme i pripovijetke, kritičke članke iz oblasti književnosti, članke iz oblasti prosvjete i reportaže. Saradivao je u »Jugoslovenskoj knjizi« (1924, 1925), u časopisu »Misao« (1925), »Naša domovina« (1926), »Naš čovjek« (1927, 1929), »Vijenac« (1927), »Život i rad« (1928, 1929, 1931, 1932), »Pregled« (1928, 1929, 1930, 1933, 1935, 1936, 1938, 1939, 1941), »Književni sever« (1928), »Zapisi« (1929, 1931), »Mlada Bosna« (1929, 1930), »Književna Krajina« (1931), »Učiteljska straža« (1936, 1937), »Vreme« (1938), »Politika« (1940, 1941). Saradnik je u posebnim publikacijama: »Pjesme budućih«, I, II, Sarajevo 1927, »Almanah »Pregled«, Sarajevo 1928, »Knjiga drugova«, Kikinda 1929, i »Oblaci nad kolibama«, Sarajevo 1937. godine. Objavio je zbirku pjesama »Poslednje iluzije«, Sarajevo 1927, knjigu »Udžbenici — deca — život«, Sarajevo 1935, pokrenuo »Male novine« 1936. i dječju biblioteku »Mala štampa« od koje je izišla samo jedna sveska pod naslovom »Širom sveta«. U Sarajevu 1956. u izdanju »Svjatlosti« štampana mu je zbirka pripovjedaka »Zaboravljene sudbine«.

Želeći da pokaže kako treba da izgleda jedan pravi list za djecu, list čiji tekstovi neće u dječjim mozgovima »stvarati zbrku«, list koji će djecu obavještavati o svemu što se dešava u svijetu, Grbić pokreće u Sarajevu 1936. godine »Male novine list za jugoslavensku decu«. Prvi broj »*Malih novina*« pojavio se u februaru 1936. godine sa napomenom da će list izlaziti jedanput mjesečno. List je pod pokroviteljstvom Sreskog učiteljskog društva u Sarajevu, čiji je predsjednik Živojin Kostić, a uređuje ga Ilija Grbić.

U »Uvodnoj reči deci« Grbić iznosi program lista, a svi prilozima (S. J. Grgurović: Kako su ljudi naučili govoriti; Družina pet petlića; I. Grbić: Vuneni džemper; Gi de Mopasan: Zekan, prijevod I. Grbića; Mustafa Šišić: Josip Juraj Štrosmajer; rubrike: Događaji, Iz prirode, Naši mali saradnici) pokazuju da je Grbić dosljedno sproveo ono o čemu je govorio u svojoj knjizi »Udžbenici — deca — život«. Namijenio je djeci priče i članke iz stvarnog života pa im dao i mogućnost da sami sarađuju. U rubrici »Naši najmlađi saradnici« Grbić poziva učenike na saradnju tražeći od njih da pišu o svom kraju, o zanimljivim događajima iz škole, sa polja i ulice. Malim crtačima predlaže da nacrtaju školu, kuću, seljaka za plugom, njive i planine, sve što vide oko sebe.

Međutim, već poslije prvog broja, nastala je žučna polemika u dnevnoj štampi. U »Jugoslovenskoj pošti« od 8. februara 1936. na strani 7. uvrijeđeni »Roditelj« piše povodom »*Malih novina*«:<sup>8</sup> »Duh toga lista je grubo materijalističko shvatanje života a sadržaj čitavog prvog broja je usmjeren da stvori kod djece klice socijalne mržnje bez obzira što je kao oblada dat i jedan članak o Štrosmajeru«. »Roditelj« će se, u cilju odbrane »nezavisnosti duha naše djece«, javiti i u »Jugoslovenskoj pošti«<sup>9</sup> od 12. februara 1936. na strani 2. sa još oštrijim napadima na Iliju Grbića i »*Male novine*«. Autor ovog članka, ispred roditelja, izjavljuje kako smatra »za nedopušten postupak da se te dječje novine sa pečatom takvog duha »preporučuju« našoj djeci preko autoriteta nastavnika i učitelja... I stoga još jednom protestujemo protiv ovog nedopuštenog postupka nekih učitelja koji ne samo preporučuju djeci ove novine, nego im na časovima nastave čitaju i zadaju da pišu za »Male novine«.

Ilija Grbić u »Jugoslavenskom listu« od 15. februara 1936. godine na strani 6—7, pod naslovom »Šta treba naša djeca da čitaju (Odgovor g. »Roditelju« u »Jug. Pošti«)« piše: »Naša je težnja i namjera da preko »*Malih novina*« zadovoljimo duševne potrebe savremenog djeteta, jer ni ono više u čudotvornu riječ ne vjeruje. Ako vam se sviđa da to shvatanje nazovete »materijalističkim«, prepuštamo vam to zadovoljstvo. Samo u tom ne vidimo ništa zlo ni rđavo. Naprotiv! ... Za današnje dijete nisu više vaše priče o čudotvornim vodicama i čarobnim princezama, nego zaista priče o životu i životnim istinama. Ako baš hoćete da mu pričate priče o vilama i medvjedu, koji dijeli siromahu božićne darove, izvolite samo«. Na kraju zaključuje: »U ostalom urednik »*Malih novina*« je svoje mišljenje u nekoliko mahova javno izložio.

<sup>8</sup> »Roditelj«: »Jedan nedopušten postupak«.

<sup>9</sup> »Roditelj«: »Jedan nedopušten postupak«.

A u koliko se g. Roditelj osjeća pozvan da stupi u jednu ozbiljnu i dokumentovaniju diskusiju, dopušteno mu je, samo ako mu nije stalo jedino do toga da iz nekih ličnih razloga podmeće i kleveta i da se iza busije bori protiv svakog zdravog i naprednog pokušaja u našoj sredini.<sup>10</sup>

Najrigorozniji je u osudi »Malih novina« list »Katolički tjednik«. U broju 7 od 16. februara 1936. na strani 5.<sup>11</sup> novinar ovog lista piše: »Došao nam je u ruke 1. broj »Malih novina za jugoslavensku decu«. Znajući tko ih uređuje (Ilija M. Grbić), slutili smo unaprijed, koji će im biti duh i sadržaj... Da na tim Grbićevim »Novinama« ne piše, da izlaze u Sarajevu, čovjek bi mislio da čita kakav moskovski list za djecu«, i skreće pažnju Prosvjetnom odjeljenju Banske uprave »na ovu čudesnu pojavu«.

Istog dana kad je objavljen članak protiv »Malih novina« u »Katoličkom tjedniku«, Prosvjetno odjeljenje Kraljevske banske uprave u Sarajevu u svom dopisu br. 552/36<sup>12</sup> moli Ministarstvo prosvete u Beogradu, s obzirom da »odgovorni urednik Živojin Kostić i urednik Ilija M. Grbić, kao narodni učitelji i državni službenici, nisu u smislu propisa & 81 Zakona o narodnim školama prethodno dobili odobrenje Ministarstva prosvete za pokretanje »Malih novina«, da po ovom predmetu izvoli doneti svoje rešenje«. Uz dopis su priloženi primjerci dnevnih listova koji su polemizirali oko »Malih novina«, kao i prvi broj ovog dječjeg lista »jer je dosad izašao samo jedan broj«.

Pod istim brojem i istim datumom načelnik Prosvjetnog odjeljenja Kraljevske banske uprave Drinske banovine »po nalogu bana« saopštava svima sreskim načelstvima u Drinskoj banovini i školskim nadzornicima za I i II školski srez u gradu Sarajevu da Kraljevska banska uprava »ne može dozvoliti da učitelji i učiteljice preporučuju i rasturaju ovaj list među školskom decom narodnih škola, dok se za to prethodno ne izdejstvuje odobrenje Ministarstva prosvete«.

Ali, Ilija Grbić je uspio da izda i drugi broj »Malih novina« u martu iste godine. I pored napada u štampi, u fizionomiji lista ništa se nije promijenilo. S. J. Grgurović i u ovom broju piše članak »Zašto su ljudi morali da nauče pisati i čitati«. U rubrici »Naša priča« objavljen je odlomak iz Igoovog romana »Jadnici« »Dečak hrani labudove«; nepotpisana priča sa temom iz Bosne »Prijetelji«; pjesma »Dečja nadanja« i »Ptičji prijatelj«; nastavak iz prvog broja »Družina pet petlića« i rubrike: »Šarena strana«, »Ljudi i događaji«, »Iz prirode«, »Šta nam pišu čitaoci« i »Naša pošta«. U ovom broju štampano je šest đačkih priloga, kao i odgovori mnogim malim autorima čiji članci, crteži, rebusi ili ukrštene riječi nisu mogli biti objavljeni. Objavljeni

<sup>10</sup> Ovakve polemike, koje su se u najviše slučajeva završavale na sudu, bile su česta pojava u sarajevskoj dnevnoj štampi u vremenu između 1930. do 1941.

<sup>11</sup> Rubrika »Iz naše države«. Sarajevo: »Male Novine« i njihov odgoj«.

<sup>12</sup> Svi dopisi koji se pominju u ovom članku nalaze se u Arhivu BiH u Sarajevu u arhivi KBUDB IV (Kraljevska banska uprava Drinske banovine Prosvjetno odjeljenje).

đački prilozi, kao i želje malih čitalaca, objavljene na posljednjoj strani, da list izlazi svake nedjelje, pokazuju da su »Male novine« čitane i da su ih školska djeca najiskrenije prihvatila.

Međutim, 5. marta 1936. godine »Jugoslovenska pošta« pod naslovom »Kako je protekao posljednji zbor učitelja« donosi izvještaj sa zбора Sreskog učiteljskog društva na kome se, između ostalog, raspravljalo o Pravilniku o izdavanju »Malih novina«. »Pravilnik je doživio nekoliko promjena«, piše izvjestilac sa tog skupa, »i nije bio usvojen onako, kako ga je Odbor predložio«. Zaključeno je da će list ubuduće uređivati redakcioni odbor sa glavnim urednikom koga će izabrati iduća Skupština, a vlasnik i odgovorni urednik biće predsjednik organizacije. Izvjestilac »Jugoslovenske pošte« konstatuje i to da su se na skupštini čuli »protesti protiv dosadašnjeg načina uređivanja«. Na kraju Skupštine, kaže se dalje u članku, Ilija Grbić je kritikovao »Jugoslovensku poštu« i »Katolički tjednik«. Za vrijeme njegove diskusije protestirali su neki učitelji, te njegov prijedlog, da se ova dva lista osude, nije usvojen, jer ga predsjednik nije stavio na glasanje.

U dopisu broj 804 od 10. marta 1936. daje se na znanje kako Kraljevska banska uprava nije mogla, zasad, »staviti van snage svoje rješenje pod brojem pov. br. 562 od 15. februara 1936«, te se predmet vraća s molbom da Ministarstvo prosvete »izvoli doneti svoju odluku u pogledu rasprodavanja lista po školama«. S obzirom da je od prvog do drugog dopisa Kraljevske banske uprave Drinske banovine prošlo skoro mjesec dana, Ministarstvo prosvete se očigledno nije žurilo da donese rješenje o zabrani »Malih novina«, što može navesti na misao da problem ovog lista, u političkom smislu, nije se činio tako ozbiljnim u Beogradu kao nekima u Sarajevu.

U Arhivu BiH nalaze se dva povjerljiva akta iz 1937. godine u vezi sa Grbićevom komunističkom aktivnošću, u kojima se, pored ostalog, pominje i njegov uređivački rad oko »Malih novina«. Naime, Kraljevska banska uprava Drinske banovine upućuje 5. avgusta dopis Ministarstvu prosvete u Beograd pozivajući se na dopise Uprave policije u Sarajevu pov. br. 3031/36 i Sreskog načelstva u Sarajevu pov. br. 1121/36. U dopisu br. 3031 od 2. avgusta 1936. godine Uprava policije u Sarajevu izvještava Prosvjetno odjeljenje Drinske banovine o Iliji Grbiću: »Poznato je da je ovaj učitelj bio urednik »Malih novina« koje su imale čisto komunističku sadržinu i da je od njih izišlo nekoliko brojeva«. Međutim, Kraljevska banska uprava Drinske banovine u svom dopisu Ministarstvu prosvete ne prihvata zaključke Uprave policije iz Sarajeva i kaže: »Ukoliko Uprava policije tvrdi da je dečji list »Male novine« koje je izdavalo Sresko učiteljsko udruženje u Sarajevu, a pod uredništvom učitelja Grbića, uređivan u komunističkom pravcu, Kraljevska banska uprava ne može se složiti s ovom tvrdnjom Uprave policije u Sarajevu, jer je bio pod strogom kontrolom Učiteljskog udruženja u Sarajevu, a za izdavanje ovog lista i Ministarstvo prosvete dalo je svoje odobrenje. Međutim, izašla su samo 2 broja »Malih novina«, a posle drugog broja Male novine prestale su izlaziti usled slabe rasprodaje«.

Pravi razlog prestanka izlaženja »Malih novina« objasnio je sam Ilija Grbić u svom članku »Jedan nedovršen spor« objavljenom u

dvobroju kragujevačke »Učiteljske straže« 7—8, septembar—oktobar 1936. na strani 20—27: »Mnogobrojna pisma i usmena priznanja koja sam dobio od drugova i drugarica, koji su među decom rasturali »Male novine« najbolja su nam satisfakcija za naš rad i najbolji dokaz da su svi napadi protiv »Malih novina« bili samo jadna i podla denuncijacija od ljudi koji protiv svih onih koji ne misle kao oni jedini fakat imaju denuncijaciju i kletve«. Dalje dodaje: »I pored napada koji su se protiv nas pojavili, očekivali smo punu moralnu podršku od drugova, naročito od onih koji su tu podršku morali da nam pruže. Ali mesto toga dešava se ovo. Čim se protiv nas prvi napad u katoličkoj štampi pojavio, neki naši »drugovi« članovi sekcijske uprave u Sarajevu tražili su na sekcijskoj sednici da se uprava sekcije javno preko dnevne štampe ogradi od rada Sreskog učiteljskog društva u Sarajevu, jer to društvo izdaje dečji list koji napada »Katolički tjednik«, a pošto ga taj tjednik napada, onda takav list ne treba da izlazi, jer što »Katolički tjednik« piše to je neprikosnovenno, to je svetinja, to je biblija, i mi moramo izdavati takav list s kojim će svi katolički tjednici na svetu biti zadovoljni. Neki članovi sekcijske uprave koji su pomagali list do pojave napada u »Katoličkom tjedniku« i prodali list deci, odmah su sutra dan vratili deci novac i uzeli list natrag, jer nisu hteli da deca čitaju onaj list koji je u »Katoličkom tjedniku« napadnut«.

Grbić je odlično osjetio da su konzervativni krugovi oko »Katoličkog tjednika« i »Jugoslovenske pošte« pa i u Udruženju učitelja stvorili atmosferu koja je onemogućila dalje izdavanje lista. Kraljevska banska uprava Drinske banovine donijela je odluku o zabrani rasturanja »Malih novina« zbog polemike u dnevnim listovima »o nepodesnosti ovog lista sa socijalno-vaspitnog gledišta« i »ne ulazeći u prosuđivanje o celishodnosti ovog dečjeg lista po njegovom smeru i sadržini za školsku mladež«.<sup>13</sup>

<sup>13</sup> Dopis broj 562 od 15. februara 1936. godine.

## R E Z I M E

### *Oko pokretanja »Malih novina« za Jugoslavensku decu«*

Želeći da pokaže kako treba da izgleda jedan pravi list za djecu, list čiji tekstovi neće u dječjim mozgovima »stvarati zbrku«, list koji će djecu obavještavati o svemu što se dešava u svijetu, Ilija Grbić, učitelj i književnik, pokreće u Sarajevu 1936. godine u februaru mjesecu »Male novine za jugoslavensku decu«. Poslije izlaska prvog broja »Malih novina« nastale su žučne polemike u dnevnoj, a posebno u katoličkoj štampi. List je okarakterisan kao komunistički, te je odmah zabranjen. Međutim, Ilija Grbić je u martu iste godine izdao i drugi broj »Malih novina« sa nepromijenjenom koncepcijom, ali je poslije toga list definitivno prestao izlaziti.

## R É S U M É

### *Sur la fondation de »Male novine pour les enfants Yougoslaves«*

Désirant montrer quelle doit être la physionomie d'un véritable journal pour les enfants, le journal dont les textes n'allaient pas, dans l'imagination des enfants »créer un chaos«, le journal qui allait informer les enfants sur tout ce qui se passait dans le monde, Ilija Grbić, instituteur et écrivain, fonda à Sarajevo en 1936, au mois de février, »Male novine za jugoslavensku djecu« (»Petit journal pour les enfants yougoslaves«).

Après l'apparition du premier numéro de »Male novine«, des polémiques aigries se sont soulevées dans la presse quotidienne, et surtout dans la presse catholique. Le journal a été accusé de propager le communisme, et il a été défendu immédiatement. Cependant, Ilija Grbić a publié le second numéro de »Male novine« au mois de mars de la même année, de même conception, mais après cela, le journal a définitivement fini de paraître.